

**EMLANGANDAN SO‘NG RO‘Y BERADIGAN ASORATLAR:
SABABLARI, KLINIK BELGILARI, OLDINI OLISH VA BOSHQARISH**

Muallif: Ergashova Diyoraxon G‘ayratjon qizi

*Quva Abu Ali ibn Sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi maxsus fan
o‘qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada emlashdan so‘ng kuzatilishi mumkin bo‘lgan nojo‘ya holatlar va asoratlarning turlari, ularning kelib chiqish sabablari, klinik belgilari hamda profilaktikasi yoritilgan. Shuningdek, emlashdan keyingi reaksiyalar bilan haqiqiy asoratlar o‘rtasidagi farqlar, tibbiyot xodimlarining kuzatuv va boshqaruv tamoyillari hamda aholining immunizatsiya bo‘yicha xabardorligini oshirish masalalari tahlil qilingan. Vaksinalarning aksariyat hollarda xavfsiz ekani, kuzatiladigan nojo‘ya ta’sirlarning ko‘pchiligi yengil va qisqa muddatli bo‘lishi ilmiy nuqtai nazardan bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: emlash, vaksina, immunizatsiya, nojo‘ya ta’sir, asoratlar, allergik reaksiya, anafilaksiya, profilaktika, jamoat salomatligi, immunitet.

Abstract: This article discusses adverse events and complications that may occur after vaccination, their causes, clinical manifestations, prevention, and management. It also explains the difference between expected post-vaccination reactions and true complications, emphasizing the role of healthcare professionals in monitoring and ensuring vaccine safety. The importance of public awareness and evidence-based immunization practices is highlighted. Scientific evidence indicates that vaccines are generally safe, while most adverse reactions are mild and temporary.

Keywords: vaccination, vaccine, immunization, adverse events, complications, allergic reaction, anaphylaxis, prevention, public health, immunity.

Kirish

Immunizatsiya zamonaviy tibbiyotning eng muhim yutuqlaridan biri hisoblanadi. Vaksinalar tufayli ko‘plab yuqumli kasalliklarning tarqalishi keskin kamaydi, ayrimlari esa deyarli yo‘q qilindi. Difteriya, poliomyelit, qizamiq, qoqshol va boshqa xavfli infeksiyalarni nazorat qilishda emlash dasturlarining o‘rni beqiyosdir.

Shu bilan birga, har qanday tibbiy muolaja singari emlashdan keyin ham ayrim nojo‘ya holatlar kuzatilishi mumkin. Bunday holatlarning aksariyati yengil kechadi va qisqa vaqt ichida o‘z-o‘zidan yo‘qoladi. Ammo kam hollarda jiddiy asoratlari ham uchrashi mumkin. Shu sababli emlashdan keyingi reaksiyalarni to‘g‘ri baholash, o‘z vaqtida yordam ko‘rsatish va ularni oldini olish tibbiyot xodimlarining muhim vazifalaridan biridir.

Mazkur maqolaning maqsadi emlashdan keyingi asoratlarning mohiyatini, ularning sabablari, klinik ko‘rinishlari va profilaktika choralarini ilmiy asosda yoritishdan iborat.

Asosiy qism

Emlashdan keyingi nojo‘ya holatlar tushunchasi

Emlashdan keyingi nojo‘ya holat (Adverse Event Following Immunization – AEFI) deb vaksina yuborilganidan so‘ng kuzatilgan har qanday salbiy klinik holatga aytiladi. Biroq bunday holatning barchasi ham vaksina ta’siri natijasi bo‘lavermaydi. Ba’zan u tasodifiy kasallik yoki boshqa omillar bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin.

Emlashdan keyingi asoratlarning tasnifi

Emlashdan keyin kuzatiladigan nojo‘ya holatlar kelib chiqish mexanizmi va og‘irlik darajasiga ko‘ra bir necha guruhlariga bo‘linadi. Birinchi guruhga organizmning vaksina tarkibidagi antigenlarga nisbatan tabiiy immun javobi

natijasida yuzaga keladigan yengil reaksiyalar kiradi. Bular odatda qisqa muddatli bo‘lib, davolashsiz ham yo‘qoladi.

Ikkinchi guruhga vaksinaning ayrim komponentlariga nisbatan yuqori sezuvchanlik tufayli yuzaga keladigan allergik reaksiyalar kiradi. Bunday holatlar kam uchrasa-da, ularni o‘z vaqtida aniqlash va tezkor yordam ko‘rsatish muhim hisoblanadi.

Uchinchi guruh esa vaksinaning o‘zidan emas, balki uni saqlash yoki yuborish jarayonidagi texnik xatolar natijasida rivojlanadigan asoratlardir. Masalan, sterilizatsiya qoidalariga rioya qilinmasa, inyeksiya joyida yallig‘lanish yoki absess paydo bo‘lishi mumkin.

Immun tizimining vaksinalarga javobi

Vaksina organizmga yuborilgandan so‘ng immun tizimi uni begona antigen sifatida qabul qiladi va himoya mexanizmlarini ishga tushiradi. Natijada antitanachalar va immun xotira hujayralari hosil bo‘ladi. Aynan shu jarayon kelajakda kasallik qo‘zg‘atuvchisi bilan uchrashganda organizmni tez va samarali himoya qilish imkonini beradi.

Ba'zi hollarda immun javob natijasida tana harorati ko‘tarilishi, holsizlik yoki inyeksiya joyida og‘riq kuzatilishi mumkin. Bu ko‘pincha immun tizimining faol ishlayotganidan dalolat beradi va qisqa vaqt ichida yo‘qoladi.

Asoratlarning rivojlanishiga ta'sir etuvchi xavf omillari

Emlashdan keyingi nojo‘ya holatlarning rivojlanishiga quyidagi omillar ta'sir qilishi mumkin:

Oldindan mavjud allergik kasalliklar;

Immun tizimi faoliyatidagi o‘zgarishlar;

Surunkali kasalliklarning zo‘rayish davri;

O‘tkir infeksiyon kasallik vaqtida emlash;

Vaksinani noto‘g‘ri saqlash yoki tashish;

Yuborish texnikasidagi kamchiliklar;

Tavsiya etilgan dozaga amal qilmaslik.

Shu sababli emlashdan oldin har bir bemor tibbiy ko‘rikdan o‘tkazilishi va uning sog‘lig‘i baholanishi zarur.

Emlashdan keyingi kuzatuv va monitoring tizimi

Ko‘plab davlatlarda emlashdan keyingi nojo‘ya holatlarni qayd etish va tahlil qilish uchun maxsus monitoring tizimlari mavjud. Ularning asosiy vazifasi kuzatilgan holatlarni yig‘ish, sabablarini aniqlash va vaksinalarning xavfsizligini muntazam baholab borishdan iborat.

Har bir shubhali holat mutaxassislar tomonidan tekshiriladi. Tekshiruv davomida quyidagilar aniqlanadi:

Holatning emlash bilan vaqt jihatidan bog‘liqligi;

Klinik belgilar;

Laborator tekshiruv natijalari;

Boshqa ehtimoliy sabablar.

Bu yondashuv emlash xavfsizligini ta‘minlash va aholining ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Tibbiyot xodimlarining mas‘uliyati

Emlash jarayonida tibbiyot xodimlari quyidagi tamoyillarga qat'iy amal qilishi lozim:

Vaksinaning yaroqlilik muddatini tekshirish;

Sovuq zanjir talablariga rioya qilish;

Steril asbob-uskunalardan foydalanish;

To'g'ri inyeksiya usulini qo'llash;

Emlashdan oldin bemorning anamnezini yig'ish;

Emlashdan keyin kamida 15–30 daqiqa kuzatish;

Zarurat tug'ilganda shoshilinch tibbiy yordam ko'rsatish.

Malakali va mas'uliyatli tibbiyot xodimlari emlashdan keyingi asoratlarni xavfini sezilarli darajada kamaytiradi.

Aholi o'rtasida tushuntirish ishlarining ahamiyati

So'nggi yillarda ijtimoiy tarmoqlarda vaksinalar haqida ilmiy asosga ega bo'lmagan ma'lumotlar keng tarqalmoqda. Bu esa ayrim ota-onalarda emlashga nisbatan qo'rquv va shubha uyg'otmoqda. Aslida esa ko'plab ilmiy tadqiqotlar vaksinalarning foydasi ularning ehtimoliy xavfidan bir necha barobar yuqori ekanini ko'rsatadi.

Shuning uchun aholiga ishonchli, dalillarga asoslangan tibbiy ma'lumotlarni yetkazish, emlashning afzalliklari va ehtimoliy yengil reaksiyalar haqida tushuntirish ishlari olib borish jamoat salomatligini mustahkamlashda muhim o'rin tutadi.

Mutaxassislar emlashdan keyingi holatlarni quyidagi guruhlariga ajratadilar:

Kutiladigan fiziologik reaksiyalar;

Allergik reaksiyalar;

Texnik xatolar bilan bog‘liq asoratlar;

Individual organizm xususiyatlari bilan bog‘liq holatlar;

Tasodifiy ravishda emlashdan keyin yuzaga kelgan, ammo vaksina bilan bog‘liq bo‘lmagan kasalliklar.

Oddiy postvaksinal reaksiyalar

Ko‘pchilik emlangan insonlarda quyidagi yengil reaksiyalar kuzatilishi mumkin:

Inyeksiya joyida og‘riq;

Qizarish va shish;

Tana haroratining 37,5–38,5 °C gacha ko‘tarilishi;

Holsizlik;

Ishtahaning pasayishi;

Bosh og‘rig‘i;

Mushaklarda og‘riq.

Bu belgilar odatda 1–3 kun davom etadi va maxsus davolashni talab qilmaydi. Yetarli suyuqlik ichish, dam olish va zarurat bo‘lsa shifokor tavsiya qilgan isitma tushiruvchi vositalar qo‘llanilishi mumkin.

Emlashdan keyingi asoratlarning sabablari

Asoratlar turli omillar ta’sirida yuzaga kelishi mumkin:

1. Individual immunologik xususiyatlar

Ba'zi insonlarda immun tizimi vaksina komponentlariga yuqori sezuvchanlik bildiradi. Natijada allergik reaksiyalar rivojlanishi mumkin.

2. Vaksinani noto'g'ri saqlash

"Sovuq zanjir" qoidalariga amal qilinmasa, preparatning sifati pasayadi va nojo'ya ta'sirlar xavfi ortishi mumkin.

3. Yuborish texnikasidagi xatolar

Sterillik qoidalariga rioya qilmaslik;

Noto'g'ri dozada yuborish;

Mushak o'rniga boshqa to'qimaga yuborish;

Bir martalik shpritslardan noto'g'ri foydalanish.

4. Qarshi ko'rsatmalarni hisobga olmaslik

O'tkir yuqumli kasallik, yuqori isitma yoki og'ir allergik anamnez mavjud bo'lsa, emlash vaqtincha kechiktirilishi yoki alohida baholanishi lozim.

Allergik reaksiyalar

Allergik reaksiyalar yengil yoki og'ir shaklda bo'lishi mumkin.

Yengil shakllari:

Teri toshmalari;

Qichishish;

Eshakemi;

Mahalliy shish.

Og'ir shakllari:

Nafas olish qiyinlashishi;

Qon bosimining keskin pasayishi;

Hushdan ketish;

Anafilaktik shok.

Anafilaksiya juda kam uchraydi, ammo hayot uchun xavfli bo‘lishi mumkin. Shu sababli emlash o‘tkaziladigan muassasalarda shoshilinch yordam vositalari va malakali tibbiyot xodimlari bo‘lishi zarur.

Bolalarda kuzatiladigan reaksiyalar

Bolalarda immun tizimi faol shakllanayotganligi sababli ayrim reaksiyalar kattalarga nisbatan tezroq namoyon bo‘lishi mumkin.

Eng ko‘p uchraydigan holatlar:

Isitma;

Bezovtalik;

Yig‘loqilik;

Uyquchanlik;

Ishtahaning pasayishi;

Inyeksiya joyida og‘riq.

Kam hollarda febril tutqanoq kuzatilishi mumkin. Bunday vaziyatda darhol shifokorga murojaat qilish lozim.

Emlashdan keyingi kuzatuv

Har bir emlangan shaxs muolajadan so‘ng kamida 15–30 daqiqa tibbiyot muassasasida kuzatilishi tavsiya etiladi. Bu davrda tez rivojlanadigan allergik reaksiyalar aniqlanishi va zarur yordam ko‘rsatilishi mumkin.

Uy sharoitida quyidagi belgilar kuzatilsa, shifokorga murojaat qilish zarur:

39 °C dan yuqori isitma;

Kuchli talvasa;

Nafas olish qiyinlashishi;

Tana bo‘ylab kuchli allergik toshmalar;

Hushning buzilishi;

Tinimsiz qusish yoki kuchli holsizlik.

Profilaktika choralari

Asoratlarning oldini olish uchun:

Bemorning anamnezini sinchiklab yig‘ish;

Qarshi ko‘rsatmalarni baholash;

Vaksinani to‘g‘ri saqlash;

Aseptika va antiseptika qoidalariga amal qilish;

To‘g‘ri inyeksiya texnikasidan foydalanish;

Emlashdan keyingi kuzatuvni tashkil etish;

Aholiga emlash bo‘yicha ishonchli ilmiy ma’lumotlarni yetkazish muhimdir.

Tibbiyot xodimining roli

Hamshiralar va shifokorlar quyidagi vazifalarni bajaradilar:

Emlashdan oldin bemorni baholash;

Vaksina haqida tushuntirish ishlari olib borish;

To'g'ri emlash texnikasini qo'llash;

Nojo'ya holatlarni o'z vaqtida aniqlash;

Zarur hollarda shoshilinch yordam ko'rsatish;

Kuzatilgan holatlarni belgilangan tartibda qayd etish va monitoring qilish.

Ularning malakasi va mas'uliyati immunizatsiya dasturlarining muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir qiladi.

Jamoat salomatligi nuqtai nazaridan ahamiyati

Vaksinalar nafaqat alohida shaxsni, balki butun jamiyatni himoya qiladi. Emlash qamrovi yuqori bo'lsa, infeksiyaning tarqalishi kamayadi va jamoaviy immunitet shakllanadi. Shu sababli emlashdan keyingi yengil reaksiyalarni jiddiy asorat sifatida noto'g'ri talqin qilish yoki asossiz qo'rquvlar aholining emlanish darajasini pasaytirishi mumkin. Tibbiyot xodimlari ilmiy dalillarga asoslangan tushuntirish ishlari orqali bu borada muhim rol o'ynaydi.

Xulosa

Emlash insoniyatni ko'plab xavfli yuqumli kasalliklardan himoya qiluvchi eng samarali profilaktik usullardan biridir. Emlashdan keyin ayrim nojo'ya reaksiyalar kuzatilishi mumkin bo'lsa-da, ularning aksariyati yengil va qisqa muddatli hisoblanadi. Og'ir asoratlar juda kam uchraydi, ammo ularni erta aniqlash va to'g'ri boshqarish katta ahamiyatga ega.

Vaksinalarni saqlash va qo'llash qoidalariga qat'iy rioya qilish, bemorlarni to'g'ri saralash, emlashdan keyingi kuzatuvni tashkil etish hamda aholining tibbiy savodxonligini oshirish emlash xavfsizligini yanada mustahkamlaydi. Ilmiy

asoslangan immunizatsiya dasturlari sog‘lom avlodni shakllantirish va jamoat salomatligini saqlashning muhim omillaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

World Health Organization. Immunization Agenda 2030.

UNICEF. Immunization and Vaccine Safety.

Centers for Disease Control and Prevention. General Best Practice Guidelines for Immunization.

Plotkin S., Orenstein W., Offit P. Vaccines. Zamonaviy immunologiya va vaksinologiya bo‘yicha ilmiy manba.